

تأثیر میزان غلظت گاز دی اکسید کربن بر خواص کیفی و ماندگاری خرمای رقم برحی بسته بندی شده با اتمسفر اصلاح شده

ایران محمدپور¹، بهجت تاج الدین²

1- مربی پژوهشی گروه تحقیقات فنی و مهندسی کشاورزی، مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان هرمزگان، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، بندرعباس، ایران

2- استادیار موسسه تحقیقات فنی و مهندسی کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، کرج، ایران، پست الکترونیکی: behjat.tajeddin@yahoo.com

تاریخ پذیرش: 95/3/21

تاریخ دریافت: 94/11/17

چکیده

سابقه و هدف: خرمای رقم برحی، یکی از محصولات با ارزش ایران است که هنوز از جایگاه واقعی خود در بازارهای داخلی و خارجی برخوردار نیست. به منظور افزایش ماندگاری و حفظ کیفیت آن در مرحله دمباز طی بازار رسانی، پژوهش زیر انجام گرفت.

مواد و روش ها: خرما به روش اتمسفر اصلاح شده (MAP فعال) با دو غلظت گازی (5 درصد اکسیژن/10 درصد دی اکسید کربن/85 درصد نیتروژن)، (5 درصد اکسیژن/20 درصد دی اکسید کربن/75 درصد نیتروژن)، و تیمار شاهد (بسته بندی با MAP غیرفعال) بسته بندی شد. برای بسته بندی از کیسه پلی اتیلنی پنج لایه با 80 میکرون ضخامت استفاده شد. بسته ها در سردخانه با برودت 0 تا 3- °C و رطوبت نسبی 75-80 درصد قرار گرفتند. پس از 30، 60 و 90 روز، بسته ها از انبار خارج و از نظر خواص کمی و کیفی شامل تغییرات رنگ، قند اینورت و قند کل، مواد جامد محلول، اسیدیته، pH، درصد تبدیل به رطب و کاهش وزن ارزیابی شدند. نتایج تحت آزمایش فاکتوریل در قالب طرح کاملاً تصادفی توسط نرم افزار آماری SAS و مقایسه میانگین ها به روش آزمون چند دامنه ای دانکن ($p < 0/05$) انجام گرفت.

یافته ها: میوه ها در بسته بندی MAP فعال با 10 و 20 درصد دی اکسید کربن دارای کمترین کاهش وزن نسبت به شاهد بودند. در تیمار شاهد با گذشت زمان انبارداری، قند اینورت و قند کل میوه ها افزایش داشت. در تیمارهای MAP با 10 و 20 درصد دی اکسید کربن با گذشت زمان انبارداری، تغییرات رسیدگی معنی دار نبود.

نتیجه گیری: تبدیل میوه ها به رطب در بسته بندی با 10 و 20 درصد دی اکسید کربن، و نگهداری در دمای پایین از روند کاهشی برخوردار بوده و کمترین تغییرات کیفی را داشتند. روشن ترین رنگ قهوه ای در تیمار MAP فعال با 20 درصد دی اکسید کربن مشاهده شد.

واژگان کلیدی: اتمسفر اصلاح شده (MAP)، خواص کمی و کیفی خرمای رقم برحی، ماندگاری

● مقدمه

دستیابی به توازن مناسبی از اتمسفر بسته بر اساس تنفس محصول و خصوصیات نفوذپذیری بسته است. در واقع اتمسفر مورد نیاز به صورت انفعالی در اثر مصرف اکسیژن و تولید دی اکسید کربن طی فرآیند تنفس ایجاد می شود. از طرف دیگر سیستم هوای تغییر یافته فعال (MAP فعال) با خارج کردن هوای معمولی از بسته و ایجاد خلاء و جایگزینی سریع مخلوط گازی موردنظر به جای آن، به وجود می آید (2).

روش MAP، مزایایی چون کاهش تنفس، کاهش تولید اتیلن و کاهش حساسیت به اتیلن دارد. MAP، نرم شدگی بافت و تغییرات ترکیبات میوه را به تأخیر می اندازد و علائم فیزیولوژیکی نامطلوب و خسارت میوه را کاهش می دهد.

میوه تمام ارقام خرما طی سه مرحله از مراحل رشد و نمو یعنی خارک (خلال)، رطب، و تمار قابل برداشت و فروش است. میوه در مرحله رطب کامل، 30-45 درصد رطوبت دارد، فیبر آن نرم، و فاسد شدنی است (1). استفاده از بسته بندی های مناسب، منجر به حفظ کیفیت و افزایش عمر انباری و عمر قفسه ای این محصول می شود. بسته بندی با اتمسفر اصلاح شده یا تغییر یافته (MAP)، با کاهش سرعت واکنش های شیمیایی و بیوشیمیایی و همچنین کاهش رشد میکروارگانیسم ها سبب افزایش عمر ماندگاری محصولات می شود. در منابع علمی، اصطلاح اتمسفر تغییر یافته یا اصلاح شده غیر فعال به وسیله محصول (MAP غیر فعال)، به معنی

داده است که تیمار 30 درصد دی اکسید کربن و 70 درصد نیتروژن، بهترین تیمار از نظر ثابت ماندن شکل ظرف و رنگ رطب و میزان شکرک زدگی بوده است (7).

بررسی امکان استفاده از اتمسفرهای تعدیل یافته در نگهداری رطب نشان داد که با استفاده از MAP حاوی 40 درصد دی اکسید کربن و دمای نگهداری صفر درجه سلسیوس، قابلیت ماندگاری محصول نهایی تا 225 روز افزایش یافته است. این درحالی است که قابلیت ماندگاری نمونه های شاهد نگهداری شده در بسته بندی تحت اتمسفر معمولی و دمای یخچال، به طور متوسط 28-35 روز بوده است (8).

تأثیر بالشتک های جاذب اتیلن در شرایط بسته بندی MAP خارک برحی در مقایسه با تیمار MAP غیر فعال در کیسه های پلی اتیلنی در دو دمای 5 و 15 درجه سلسیوس نشان داد که میوه ها در تیمار MAP حاوی بالشتک جاذب اتیلن دارای کمترین درصد کاهش وزن و کمترین درصد تبدیل رطب (35 درصد) و بیشترین سفتی بافت بوده اند. از نظر صفات کیفی نیز کمترین کاهش را داشتند. ضمناً، دمای 5 درجه سلسیوس نسبت به 15 درجه سلسیوس در حفظ خصوصیات کیفی میوه مؤثرتر بوده است (9).

تأثیر غلظت های بالای دی اکسید کربن در بسته بندی با اتمسفر اصلاح شده بر کیفیت خرمای سایر (استعمران) نشان داد که MAP حاوی 85 درصد دی اکسید کربن 3 درصد اکسیژن 12 درصد نیتروژن، در 4 درجه سلسیوس بهترین نتایج را از نظر حشره زدایی و نگهداری خرمای رقم سایر دارد (10).

میزان و نوع قندهای موجود در میوه خرما بسته به رقم متفاوت است. خرمای نرم عمده تاً دارای گلوکز و فروکتوز و مقادیر جزئی ساکارز می باشد در حالی که خرمای خشک حاوی درصد بالایی از ساکارز است (11). آنزیم انورتاز در تبدیل ساکارز به قندهای انورت دخالت داشته و بیشترین فعالیت این آنزیم، در مراحل پایان رسیدگی میوه در خرماهای نرم می باشد (12). در فرآیند رسیدن میوه از مرحله کیمری به خرمای کامل، میزان قند آن افزایش می یابد اما سایر ترکیبات مانند رطوبت، پروتئین، چربی، خاکستر، فیبر و مواد پکتینی کم می شوند (13). پژوهش های انجام شده در مورد شرایط نگهداری خرما نشان داده است که بعد از دو ماه نگهداری خرمای رقم خلاص، در برودت 3- درجه سلسیوس و خرمای برحی به مدت یک سال در همین برودت، کیفیت میوه ها به خوبی حفظ شده است که این تفاوت، به سبب تفاوت در اندازه و بافت میوه می باشد (14). در همین راستا، اثر سه نوع فیلم

بسته بندی محصولات در فیلم های پلیمری منتج به اصلاح اتمسفر توسط محصول می شود. اتمسفر اصلاح شده درون چنین بسته هایی بستگی به نفوذپذیری فیلم، میزان تنفس محصول و حجم آزاد اولیه و ترکیب اتمسفری درون بسته دارد. درجه حرارت، رطوبت نسبی و جریان هوای اطراف بسته، روی نفوذپذیری فیلم مؤثر است (3).

به هر حال، مقالات متعددی با ترکیبات گازی متفاوت و جنس مواد بسته بندی گوناگون برای محصولات مختلف زراعی و باغی وجود دارد. به برخی از پژوهش های انجام گرفته در مورد MAP خرما در زیر اشاره می شود.

در بررسی تأثیر MAP در دمای صفر درجه سلسیوس برای افزایش ماندگاری خارک رسیده و زرد رنگ برحی، ترکیب های گازی 20، 10، 5 درصد دی اکسید کربن استفاده شد. میوه ها با تیمار 20 درصد دی اکسید کربن دارای ماندگاری طولانی تر به مدت 182 روز نسبت به سایر تیمارها بودند و تیمار شاهد به مدت 49 روز ماندگاری داشت. در تیمار 20 درصد دی اکسید کربن، میزان کل مواد جامد و تانن میوه حفظ شد. دی اکسید کربن، تجزیه ترکیبات فنلی را به تأخیر انداخته و رنگ و سفتی و کیفیت خوراکی میوه را حفظ کرده است (4).

تأثیر بسته بندی با اتمسفر اصلاح شده و تحت خلاء در رقم دگلت نور خرما بررسی شد. گاز مورد استفاده، نیتروژن (80 درصد) و دی اکسید کربن (20 درصد) بود که به مقدار 10 و 15 درصد حجم بسته به داخل آن تزریق گردید. بسته ها در دماهای 20، 30 و 40 درجه سلسیوس نگهداری شدند. نتایج نشان داد که هر دو نوع بسته بندی تحت خلاء و MAP سبب کاهش از دست رفتن رطوبت میوه ها در طول مدت نگهداری شده اند ولی محصول نگهداری شده در دمای 20 درجه سلسیوس با بسته بندی 10 درصد مخلوط گازی بهترین ماندگاری را به مدت 6 ماه داشته است (5).

تأثیر بسته بندی تحت خلاء و MAP غیر فعال خارک برحی در دمای 4 درجه سلسیوس بررسی شد. نتایج نشان داد که میوه ها در بسته بندی MAP غیر فعال، دارای کمتر از 1% کاهش وزن و کمترین درصد تبدیل به رطب بودند. در بسته بندی تحت خلاء گرچه درصد کاهش وزن و میوه های چروکیده حداقل بوده است، بخش بزرگی از میوه ها به رطب تبدیل شده و سفتی میوه به نحو قابل توجهی کاهش یافته است (6).

بررسی تأثیر بسته بندی MAP بر خصوصیات و جمعیت میکروبی رطب شاهانی در دمای صفر درجه سلسیوس نشان

شکل به ابعاد $60 \times 40 \times 14$ قرار گرفتند و سبدها روی هم قفل شدند. سپس، سبدها به انبار (3-)-0 درجه سلسیوس با رطوبت نسبی 75-80 درصد منتقل گشتند. در فواصل 30، 60 و 90 روز پس از بسته‌بندی، خواص کیفی میوه‌ها مشتمل بر تغییرات رنگ، درصد قند کل و احیاء، درصد مواد جامد محلول، اسیدیته قابل تیتراسیون، pH سفتی بافت، درصد تبدیل به رطب، رطوبت و درصد کاهش وزن اندازه‌گیری گردید.

pH: با استفاده از pH متر (مدل Metrohm، ساخت سوئیس)، pH عصاره خرما تعیین شد.

اسیدیته: برای اندازه‌گیری اسیدیته، ده میلی‌لیتر از عصاره خرما با صد میلی‌لیتر آب مقطر رقیق و در مجاورت شناساگر فنل فتالین با سود یک دهم نرمال تا ظهور رنگ صورتی کم‌رنگ تیت‌ر شد. سپس درصد اسیدیته برحسب اسید مالیک محاسبه شد (16).

مواد جامد محلول: مواد جامد محلول به روش رفاکتومتری، با رفاکتومتر (مدل GHD، ساخت ژاپن) تعیین گردید.

برای تعیین رطوبت، مقدار ده گرم از خرما توزین و در آون معمولی با دمای حدود 75 درجه سلسیوس به مدت 48 ساعت تا رسیدن به وزن ثابت خشک شد. پس از سرد شدن در دسیکاتور، درصد رطوبت نمونه‌ها محاسبه گردید (16).

بافت: سنجش بافت گوشت میوه با دستگاه سفتی‌سنج (مدل FT 327، ساخت ایتالیا) انجام گرفت.

رنگ: به منظور اندازه‌گیری رنگ، تصاویر نمونه‌های خرما به کمک اسکنر (مدل HP scanjet G4010، ساخت کانادا) تهیه گردید. برای جلوگیری از ورود هرگونه نور جانبی، سطح اسکنر با پارچه کاملاً سیاه و ضخیم پوشانیده شد. تصاویر با وضوح dpi 300 و فرمت JPEG ذخیره شدند. پس از انتقال تصاویر به رایانه، مختصات رنگی آن‌ها در فضای رنگی Lab با نرم‌افزار Image (version 1.40g) استخراج گردید. مدل رنگی Lab مرکب از مؤلفه L (روشنی) با محدوده صفر (سیاه) تا 100 (سفید)، مؤلفه a (قرمزی) نامحدود با طیف رنگی سبز (مقادیر منفی) تا قرمز (مقادیر مثبت) و مؤلفه b (زردی) نامحدود با طیف رنگی آبی (مقادیر منفی) تا زرد (مقادیر مثبت) بود (17). شاخص تفاوت کلی رنگ (Total colour difference) برحسب میزان تغییرات مؤلفه‌های رنگی a، b و L نمونه‌های خرمای تیمار شده نسبت به رنگ نمونه تازه ($a_0 = -0/385$, $b_0 = 27/7$, $L_0 = 39/23$) طبق رابطه (1) محاسبه شد.

بسته‌بندی (پلی‌اتیلن، پلی‌پروپیلن و سلوفان) بر خواص فیزیکوشیمیایی سه رقم خرما (ککاب، پیارم و سایر) در مدت شش ماه انبارداری در دماهای مختلف نشان داد که در دمای 25 درجه سلسیوس، فساد خرما سریع‌تر رخ می‌دهد. تمام فیلم‌های بسته‌بندی شده، بعد از دو ماه نگهداری در دمای 5 درجه سلسیوس سبب کمترین تغییرات در خواص کیفی خرما می‌شوند. در نگهداری بیش‌تر از دو ماه، فیلم‌های پلی‌اتیلن و پلی‌پروپیلن باعث کاهش میزان بریکس و قندهای احیاء‌کننده و قند کل خرما می‌گردند (15).

با توجه به موارد فوق، از آن‌جایی که خرما یکی از محصولات با ارزش و قابل توجه ایران بوده و کار کمتری روی بسته‌بندی آن انجام شده است، این مقاله، کاربرد روش MAP را برای خرمای رقم برخی، یکی از با ارزش‌ترین ارقام خرمای استان خرماخیز هرمزگان به‌منظور افزایش عمر ماندگاری و حفظ کیفیت آن در مرحله دمباز طی بازار رسانی، بررسی می‌کند.

• مواد و روش‌ها

میوه برخی با خوشه یا پنگ در مرحله خارک زرد رنگ از درخت برداشت شد. برای سرد کردن اولیه خارک‌ها، از آب سرد استفاده شد. سپس خوشه‌ها به آزمایشگاه منتقل و میوه‌ها از خوشه جدا شدند. رطب‌ها و خارک‌های سبز رنگ نارس نیز از غیر نارس‌ها جدا گشتند. میوه‌ها تا زمان اعمال تیمار در دمای یخچال قرار گرفتند تا به حالت دمباز (به مرحله رشد میوه از شروع رطب شدن و نرم شدن بافت تا قبل از مرحله نرم شدن کامل یا رطب کامل اطلاق می‌شود) تبدیل شوند و بسته‌بندی گردند. از دو روش ترکیب گازی فعال و غیر فعال برای بسته‌بندی استفاده شد. در روش فعال، دو ترکیب گازی شامل (5 درصد اکسیژن/10 درصد دی‌اکسید کربن/85 درصد نیتروژن) و (5 درصد اکسیژن/20 درصد دی‌اکسید کربن/75 درصد نیتروژن) به کار گرفته شد. از فیلم پلاستیکی پلی‌اتیلن پنج لایه (لایه خارجی پلی‌آمید و لایه‌های داخلی پلی‌اتیلن و اینومرها) با ضخامت کلی 80 میکرون و غیر قابل نفوذ به بخار آب و گازها برای بسته‌بندی استفاده گردید. 12 عدد میوه درون فیلم قرار گرفت و با استفاده از دستگاه بسته‌بندی (Henkelmen، مدل 200 A، ساخت هلند)، تزریق گاز و عمل بسته‌بندی انجام شد. در تیمار شاهد یعنی روش MAP غیر فعال، پس از قراردادن میوه‌ها در پوشش پلاستیکی، برنامه دستگاه به گونه‌ای تنظیم شد که پس از خارج کردن هوا، بدون تزریق گاز، درب‌بندی (دوخت) صورت گیرد. بسته‌های خرما پس از توزین اولیه، درون سبدهای پلاستیکی مستطیل

رابطه (1)

• یافته‌ها

$$TCD = \sqrt{(l_0 - l)^2 + (a_0 - a)^2 + (b_0 - b)^2}$$

نتایج داده‌های حاصل از اندازه‌گیری شاخص‌های کمی و کیفی خرمای برخی مشتمل بر pH، مواد جامد محلول، درصد اسیدیته، قند اینورت، قند کل، و درصد رطوبت، در مرحله دمباز در جدول 1 نشان داده شده است.

رطوبت: مطابق جدول 2، نتایج تجزیه واریانس نشان داد که تأثیر بسته‌بندی بر درصد رطوبت خرما در سطح 1 درصد معنی‌دار شده است. شکل 1، بیانگر این است که تیمار MAP با 20 درصد دی‌اکسید کربن دارای کمترین اثرات تنفسی میوه از جمله حفظ بیشتر رطوبت با کاهش کم میزان تنفس در حضور دی‌اکسید کربن بیشتر و اکسیژن کمتر است. اثرات متقابل بسته‌بندی و مدت انبارداری (جدول 3)، نیز نشان می‌دهد که با افزایش مدت انبارمانی نمونه‌ها، در تیمار MAP غیرفعال به علت افزایش میزان تنفس نسبت به تیمارهای MAP فعال با دی‌اکسید کربن بالا، کاهش رطوبت بیشتری نسبت به زمان صفر انباری مشاهده شد.

درصد تبدیل دمباز به رطب کامل: برای محاسبه درصد تبدیل دمباز به رطب کامل، میوه‌های رطب شمارش شده و با تقسیم تعداد آن‌ها بر کل میوه‌ها (12 عدد) و ضرب در عدد صد، درصد تبدیل به رطب حاصل شد.

این پژوهش در قالب طرح کاملاً تصادفی با آزمایش فاکتوریل در سه تکرار انجام شد. دو تیمار "نوع بسته‌بندی" و "مدت زمان نگهداری" هر کدام در سه سطح، تیمارهای این مطالعه بودند. بنابراین، با توجه به تعداد و سطح تیمارها، و سه تکرار، تعداد کل 27 نمونه آزمایشی، مورد بررسی قرار گرفتند. تجزیه آماری نتایج توسط نرم‌افزار آماری SAS و مقایسه میانگین‌ها به روش آزمون چند دامنه‌ای دانکن ($p < 0/05$) انجام گرفت. برای رسم نمودارها، از نرم‌افزار Excel استفاده شد.

جدول 1. برخی خواص کمی و کیفی خرمای برخی در مرحله دمباز

pH	مواد جامد محلول (%)	اسیدیته (%)	قند اینورت (%)	قند کل (%)	رطوبت (%)
7/5	25	0/15	23	25	67

جدول 2. خلاصه تجزیه واریانس شاخص‌های کیفی خرمای برخی

میانگین مربعات							
منابع تغییرات	درجه آزادی	pH	اسیدیته	رطوبت	قند اینورت	قند کل	مواد جامد محلول
نوع بسته‌بندی (A)	2	0/03 ^{ns}	0/00 ^{ns}	25/63 ^{**}	61/89 ^{**}	49/14 ^{**}	36/37 ^{**}
مدت	2	0/25 ^{**}	0/000 ^{ns}	3/9 ^{ns}	0/11 ^{ns}	0/13 ^{ns}	3/71 ^{ns}
A*B	4	0/03 ^{ns}	0/000 ^{ns}	13/92 [*]	2/98 [*]	1/60 [*]	0/44 ^{ns}
خطا	18	0/02	0/0002	3/37	0/7	0/52	1/71
ضریب تغییرات (%)		1/96	25/4	2/8	3/8	2/97	5/79

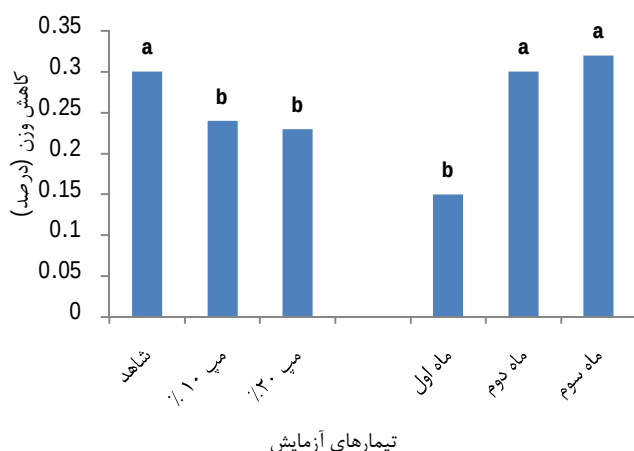
** اختلاف معنی‌دار در سطح 1 درصد، * اختلاف معنی‌دار در سطح 5 درصد، ns غیر معنی‌دار

جدول 3. مقایسه میانگین اثر متقابل بسته‌بندی و مدت زمان انبارداری بر شاخص‌های رطوبت، قند کل، و قند اینورت خرمای برخی

تیمار	رطوبت (%)	قند کل (%)	قند اینورت (%)
شاهد - یک ماه	66/7 ± 0/8 ^{ab}	26/3 ± 0/3 ^b	24/0 ± 0/3 ^b
شاهد - دو ماه	64/2 ± 1 ^{bc}	27/67 ± 0/3 ^a	26/5 ± 0/3 ^a
شاهد - سه ماه	62/27 ± 1 ^c	27/0 ± 0/6 ^{ab}	25/0 ± 0/6 ^b
MAP 10% - یک ماه	67/2 ± 0/6 ^{ab}	23/67 ± 0/7 ^c	21/52 ± 0/7 ^c
MAP 10% - دو ماه	67/87 ± 0/5 ^a	22/1 ± 0/6 ^d	19/83 ± 0/6 ^d
MAP 10% - سه ماه	67/1 ± 0/1 ^{ab}	22/67 ± 0/3 ^{dc}	20/67 ± 0/3 ^{dc}
MAP 20% - یک ماه	66/93 ± 0/4 ^{ab}	23/3 ± 0/3 ^{dc}	20/93 ± 0/5 ^{dc}
MAP 20% - دو ماه	64/06 ± 0/1 ^{bc}	23/06 ± 0/0 ^{dc}	20/67 ± 0/3 ^{dc}
MAP 20% - سه ماه	67/3 ± 0/5 ^a	23/0 ± 0/0 ^{dc}	20/67 ± 0/3 ^{dc}

(حروف یکسان بیانگر عدم اختلاف معنی‌دار آماری در سطح 1 درصد است)

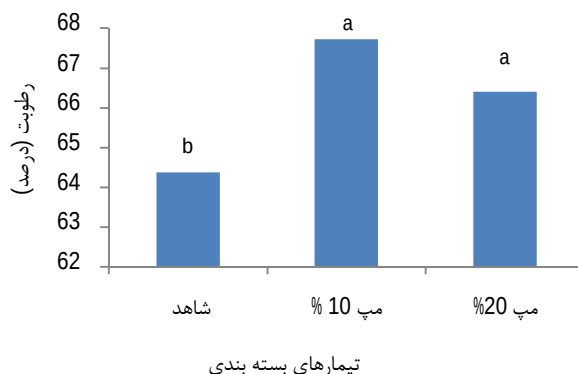
کاهش وزن: بررسی جدول تجزیه واریانس (جدول 2) بیانگر آن است که اختلاف معنی داری در سطح 1 درصد بین بسته بندی ها و مدت زمان نگهداری از نظر شاخص کاهش وزن، وجود دارد. شکل 3 نشان می دهد که بسته بندی غیر فعال از بسته بندی MAP با دو ترکیب گازی اتلاف وزن بیشتری دارد. مقایسه میانگین های تأثیر مدت زمان انبارداری بر درصد کاهش وزن خرما، بیانگر این است که اتلاف وزن نمونه ها تا مدت دو ماه انبارداری افزایش داشته و بعد از آن، میزان اتلاف وزن چشمگیر نبوده است.

شکل 3. مقایسه میانگین های اثر تیمارهای آزمایش بر درصد کاهش وزن خرما برحی (حروف یکسان بیانگر عدم اختلاف معنی دار آماری در سطح 1 درصد است)

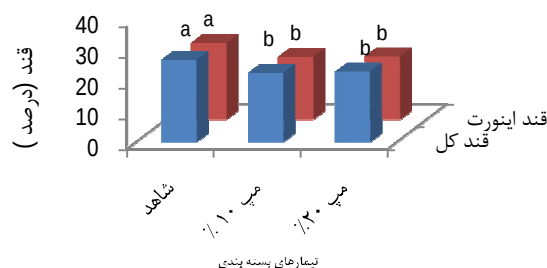
PH : PH عصاره خرما، تحت تأثیر مدت زمان انبارداری، تغییر معنی داری در سطح 1 درصد داشته است (جدول 2). مقایسه میانگین ها نشان داد که در ماه اول انبارداری، کاهش میزان تنفس میوه در تیمارهای MAP فعال با 10 و 20 درصد گاز دی اکسید کربن سبب حفظ PH میوه شده است. همچنین در MAP غیرفعال، اتمسفر اصلاح شده خوبی در ماه اول انبارداری برای حفظ میوه بوجود آمده است. اما در ماه های دوم و سوم انبارداری، کاهش PH در نمونه ها مشاهده شد.

رنگ: تجزیه واریانس نتایج میزان تغییر شاخص تفاوت کلی رنگ (TCD) نشان داد که فقط تأثیر تیمارهای بسته بندی بر رنگ نمونه ها در سطح آماری 5 درصد معنی دار است (جدول 4). مقایسه میانگین های میزان تغییر شاخص TCD نمونه های شاهد و نمونه های MAP نشان داد که روشن ترین رنگ قهوه ای در تیمار MAP با 20 درصد دی اکسید کربن و تیره ترین رنگ قهوه ای در میوه های رسیده شاهد، مشاهده شد.

شکل 1. مقایسه میانگین های اثر تیمار بسته بندی بر درصد رطوبت خرما برحی (حروف یکسان بیانگر عدم اختلاف معنی دار آماری در سطح 1٪ می باشد)

قند اینورت و قند کل: بررسی نتایج حاصل از تجزیه واریانس شاخص میزان قند اینورت و قند کل (جدول 2) حاکی از آن است که اختلاف معنی داری در سطح 1 درصد بین بسته بندی ها وجود دارد. در این نمونه ها، در تیمار شاهد نیز چه از لحاظ ظاهری و چه از نظر آماری، میزان تبدیل دمای به رطوبت بیشتر و به همان نسبت، قند اینورت و قند کل بالاتری از تیمارهای MAP مشاهده شد (شکل 2).

شکل 2. مقایسه میانگین های اثر تیمار بسته بندی بر درصد قند (اینورت و کل) خرما برحی (حروف یکسان بیانگر عدم اختلاف معنی دار آماری در سطح 1 درصد است)

تیمارهای MAP با دو ترکیب گازی 10 و 20 درصد دی اکسید کربن، رسیدن میوه را کند کرده است. در این فرآیند، تیمار MAP 20 درصد دی اکسید کربن نسبت به ترکیب گازی 10 درصد دی اکسید کربن، نقش بیشتری داشته است. اثرات متقابل بسته بندی و مدت زمان انبارداری اثر معنی دار در سطح 1 درصد بر قند اینورت و قند کل داشتند (جدول 2).

مواد جامد محلول: همان طور که جدول 2 نشان می دهد، مواد جامد محلول عصاره خرما تحت تأثیر بسته بندی، تغییر معنی داری در سطح 1 درصد داشته است.

جدول 4. خلاصه تجزیه واریانس شاخص تفاوت کلی رنگ (TCD)

خرمای برچی		
منابع تغییرات	درجه آزادی	میانگین مربعات TCD
نوع بسته بندی (A)	2	203/22*
مدت انبارداری (B)	2	28/75 ^{ns}
A × B	4	8/169 ^{ns}
خطا	18	39/002
ضریب تغییرات (درصد)		59/79

** اختلاف معنی دار در سطح 1 درصد، * اختلاف معنی دار در سطح 5 درصد، ns غیر

معنی دار

تأثیر متقابل بسته بندی و مدت زمان انبارداری بر قند میوه، در تیمار شاهد با گذشت زمان انبارداری، افزایش فرآیند رسیدن میوه سبب افزایش قند اینورت و نهایتاً قند کل شده است. در تیمارهای MAP فعال با 10 درصد و 20 درصد دی اکسید کربن، با گذشت زمان انبارداری، تغییرات رسیدگی چشمگیر نبوده است.

مواد جامد محلول: هرچه بخش بیشتری از میوه خارک به رطب تبدیل شود، یعنی با افزایش میزان تنفس و افزایش رسیدن، میزان مواد جامد محلول (بریکس) میوه افزایش می یابد. تیمارهای MAP با دو ترکیب گازی 10 و 20 درصد دی اکسید کربن با کاهش میزان تنفس، سبب کندشدن رسیدن میوه و مواد جامد محلول کمتر در مقایسه با MAP غیر فعال شده اند.

کاهش وزن: مطابق جدول 2 و شکل 3، معلوم شد که بسته بندی غیرفعال از بسته بندی MAP با دو ترکیب گازی، اتلاف وزن بیشتری دارد که ناشی از میزان تنفس بیشتر محصول در این تیمار می باشد. این نتیجه با نتایج سایر محققان مانند Kadar و همکاران (3)، Al-Redhaiman (4)، Achour و همکاران (5)، کرمی و همکاران (9)، و احمدی و همکاران (18) مطابقت دارد. آن ها نیز نشان دادند که میزان کاهش وزن کمتر میوه ها در تیمارهای MAP فعال نسبت به تیمار شاهد معمولی، مشاهده شده است.

PH: خرما، در ماه اول انبارمانی، در تیمارهای MAP فعال با 10 و 20 درصد گاز دی اکسید کربن، تغییری نداشته است که کاهش میزان تنفس میوه سبب حفظ آن شده است. همچنین در MAP غیرفعال، احتمالاً به دلیل نفوذپذیری کم فیلم بسته بندی، اتمسفر اصلاح شده خوبی در ماه اول انبارداری برای حفظ PH میوه بوجود آمده است (8). اما در ماه های دوم و سوم انبارداری، کاهش PH در نمونه ها مشاهده شد. معمولاً در میوه خرما با تغییرات میزان تنفس و کاهش میزان رطوبت بافت، تغییرات PH نیز چشمگیر می شود. PH عصاره فقط بیانگر یون های H^+ بوده و متأثر از مجموعه اسیدهای قوی و ضعیف میوه می باشد. اسیدهای عالی عمدتاً جزء اسیدهای ضعیف بوده و تأثیر زیادی بر PH عصاره نداشته و اسیدهای قوی که تغییر سریع PH می شوند، معمولاً کمتر از 1 درصد کل عصاره را شامل می شوند. PH یا غلظت یون های H^+ بر مزه تأثیر ندارد و اهمیت آن بیشتر به دلیل تأثیر بر واکنش های آنزیمی و فعالیت میکروارگانیسم ها (مخمرها و باکتری ها) می باشد (19).

درصد تبدیل دممباز به رطب کامل: میانگین درصد تبدیل خارک ها در مرحله دممباز به رطب کامل برای نمونه های این مطالعه، بعد از یک ماه انبارداری نشان داد در تیمار شاهد، تمام خارک ها 100 درصد به رطب تبدیل شده اند، حال آن که در تیمارهای MAP دارای 10 و 20 درصد دی اکسید کربن، فقط 52 درصد به رطب تبدیل گشته اند.

• بحث

رطوبت: با توجه به نتایج جدول 2، و همین طور شکل 1، معلوم می شود که تیمار MAP با 20 درصد دی اکسید کربن، دارای کمترین اثرات تنفسی میوه یعنی حفظ بیشتر رطوبت با کاهش کم میزان تنفس در حضور دی اکسید کربن بیشتر و اکسیژن کمتر است. همچنین، با افزایش مدت انبارمانی نمونه ها، در تیمار MAP غیرفعال به علت افزایش میزان تنفس نسبت به تیمارهای MAP فعال با دی اکسید کربن بالا، کاهش رطوبت بیشتری نسبت به دممباز در زمان صفر انباری مشاهده شد که این نتیجه با نتایج Al-Hooti و همکاران (1997) مبنی بر این که از مرحله کیمری تا تبدیل میوه به خرما، کامل رطوبت میوه کاهش می یابد، مطابقت دارد (13).

قند اینورت و قند کل: با توجه به اختلاف قابل توجه مقدار قند اینورت و قند کل در مراحل نمو خارک و رطب، هرچه بخش بیشتری از میوه خارک به رطب تبدیل شود، یعنی با افزایش میزان تنفس و متابولیسم میوه، فعالیت آنزیم های تجزیه کننده چند قندی ها از جمله اینورتاز با سرعت بیشتری صورت می گیرد. در این پژوهش نیز مطابق شکل 2، در تیمار شاهد، میزان تبدیل دممباز به رطب بیشتر و به همان نسبت، قند اینورت و قند کل بالاتری از تیمارهای MAP مشاهده شد. در تیمارهای MAP با دو ترکیب گازی 10 و 20 درصد دی اکسید کربن، کاهش میزان تنفس، رسیدن میوه را کند کرده است. تیمار MAP 20 درصد دی اکسید کربن موجب کاهش تنفس و رسیدگی کمتر میوه نسبت به ترکیب گازی 10 درصد دی اکسید کربن گشت. مقایسه میانگین ها نشان داد که به دلیل

روند تبدیل میوه‌ها به رطب در میوه‌های بسته‌بندی شده در شرایط MAP فعال و نگهداری شده در دمای پایین است که به سبب کندشدن شدت تنفس و دیگر فعالیت‌های آنزیمی مؤثر در روند رسیدن میوه می‌باشد. این یافته‌ها با نتایج بدست آمده توسط سایر محققان در مورد خرمای برحی که نشان دادند بسته‌بندی با اتمسفر اصلاح شده سبب کاهش تبدیل خارک به رطب شده است، مطابقت دارد (9، 6).

بررسی نتایج بدست آمده از این پژوهش بیانگر این است که میوه‌ها در بسته‌بندی تحت اتمسفر اصلاح شده با 10 و 20 درصد دی‌اکسید کربن دارای کمترین کاهش وزن نسبت به شاهد بودند. مقایسه میانگین‌های اثر متقابل بسته‌بندی و مدت زمان انبارداری بر قند اینورت، قندکل و رطوبت دمباز نشان داد که در تیمار شاهد با MAP غیر فعال، با گذشت زمان انبارداری و در ادامه فرایند رسیدگی میوه، رطوبت آن کاهش و قندها افزایش داشته است. در تیمارهای MAP فعال با 10 درصد و 20 درصد دی‌اکسید کربن با گذشت زمان انبارداری تغییرات رسیدگی چشمگیر نبوده است. همچنین کاهش روند تبدیل میوه‌ها به رطب در میوه‌های بسته‌بندی شده در شرایط اتمسفر اصلاح شده با دی‌اکسید کربن بالا (10 و 20 درصد) و نگهداری شده در دمای پایین، بیانگر کندشدن شدت تنفس و دیگر فعالیت‌های آنزیمی مؤثر در روند رسیدن میوه می‌باشد. مقایسه میانگین‌های میزان تغییر TCD نمونه‌های شاهد و نمونه‌های MAP فعال نشان داد که روشن‌ترین رنگ قهوه‌ای در تیمار MAP فعال با 20 درصد دی‌اکسید کربن و تیره‌ترین رنگ قهوه‌ای در میوه‌های شاهد مشاهده شد. این نتیجه با نتایج سایر محققان از جمله Al-Redhaiman (4) که نشان داد بسته‌بندی خرمای برحی با MAP فعال با 20 درصد دی‌اکسید کربن و ابوطالبی (7) که مشاهده کرد خرمای شاهانی با 30 درصد دی‌اکسید کربن باعث حفظ بهتر رنگ خرما شده است، مطابقت دارد.

رنگ: یکی از مهم‌ترین عوارض پس از برداشت میوه خرما، تیره‌تر شدن تدریجی رنگ میوه طی دوره نگهداری می‌باشد. تیره شدن بافت میوه ممکن است بر اساس مکانیسم‌های مختلفی صورت گیرد که از جمله می‌توان به قهوه‌ای شدن آنزیمی ناشی از اکسایش ترکیبات فنلی و قهوه‌ای شدن غیر آنزیمی مانند کاراملیزه شدن قندها اشاره کرد. تغییر رنگ خرما فقط در پوست و لایه زیرین اتفاق نمی‌افتد و مربوط به همه قسمت‌های بافت میوه می‌باشد. جدول 3، نشان داد که فقط تأثیر تیمارهای بسته‌بندی بر رنگ نمونه‌ها معنی‌دار است. مقایسه میانگین‌های میزان تغییر TCD نمونه‌های شاهد و نمونه‌های MAP معلوم کرد که روشن‌ترین رنگ قهوه‌ای در تیمار MAP با 20 درصد دی‌اکسید کربن و تیره‌ترین رنگ قهوه‌ای در میوه‌های رسیده شاهد، مشاهده شد. این نتیجه با نتایج سایر محققان از جمله Al-Redhaiman (4) که نشان داد بسته‌بندی خرمای برحی با MAP فعال با 20 درصد دی‌اکسید کربن و ابوطالبی (7) که مشاهده کرد خرمای شاهانی با 30 درصد دی‌اکسید کربن باعث حفظ بهتر رنگ خرما شده است، مطابقت دارد.

درصد تبدیل دمباز به رطب کامل: بعد از دو ماه انبارداری، 100 درصد دمبازها به رطب تبدیل شدند. به نظر می‌رسد فعال شدن آنزیم‌های تجزیه‌کننده ترکیبات پکتینی در کنار پلی‌فنل‌ها که با اکسید کردن ترکیبات فنولیک میوه، رنگ قهوه‌ای ایجاد می‌کنند سبب این تغییرات هستند. مطابق جدول 5، میانگین درصد تبدیل خارک‌ها در مرحله دمباز به رطب کامل در نمونه‌ها بعد از یک ماه انبارداری، نشانگر کاهش

• References

1. Pezhman, H. Dates manual planting and harvesting. Agricultural Research Education and Extension Organizations publication. 2001. [in Persian].
2. Tajeddin, B. Modified atmosphere packaging of food. (Translation). Agricultural Research Education and Extension Organizations. 2002. The first edition. 245 - 322. [in Persian].
3. Kadar AA, Zagory D, Kerbel E. L. Modified atmosphere packaging of fruit and vegetables. Crit Rev Food Sci Nutr 1989; 28:1-30.
4. Al.Redhaiman KN. Modified atmosphere extends storage period and maintains quality of Barhi date fruits. Acta Hort 2005; 682: 979-986.
5. Achour M, Amara SM, Ben Salem N, Jebali A, Hamdi M. Effect of vacuum and modified atmosphere packaging on Deglet nour date in Tunisia. Fruits 2003; 58: 205-212.
6. Mortazavi C, Arzani K, Barzegar M. The effect of vacuum and modified atmosphere packaging on shelf life and quality of fruit Barhi dates. Journal of Agriculture 2006; 29:3. [in Persian].
7. Abotalebi AS. The effect of modified atmosphere packaging on physicochemical characteristics and microbial population of Jarom Shahani dates in Rutab stage. Abstract National Conference dates. University of Sistan and Baluchistan. 2008, 2-4 November. [in Persian].
8. Fatemian H. The possibility of using modified atmospheres in the maintenance of dates and study its flora. The final research report. Agricultural Engineering Research Institute 2011; No. 215/90. 88 pages. [in Persian].
9. Karami Z, Mortazavi M, Mosthan A. The effect of ethylene absorbent pads in modified atmosphere packaging on shelf life of Barhi dates fruits.

- Proceedings of the Seventh Congress of Horticultural Sciences, Technology University of Isfahan 2010; 2443-2446. [in Persian].
10. Dehghanshoar Z, Hamidi Isfahani Z, Abbasi SH. The effect of high concentrations of carbon dioxide in packaging with modified atmosphere on quality of Sayer dates fruits. *J Agr Eng Res* 2007; 8(4): 0.143-156. [in Persian].
 11. Navarro S, Donahaye JE, Rinder M, Azrieli A. Storage of dates under carbon dioxide atmosphere for quality preservation. Executire printing services, Clovis, CA, U.S.A., 2001, PP.231-39.
 12. Kanner J, Elmaleh H, Reuveni O, Ben-Gra I. Invertase (Fructofuran-oxidase) activity in three date cultivars. *J. Agric. Food Chem* 1978; 26: 1239-1240.
 13. Al-Hooti S, Sidhu JS, Qabazard H. Physicochemical characteristics of five date fruit cultivars grow in the United Arab Emirates. *Plant Foods for Human Nutrition* 1997; 50:101-113.
 14. Ismail B, Haffer I, Baalbaki R, Henry J. Physicochemical characteristics and sensory quality of two date varieties under commercial and industrial storage conditions. *Food Sci Technol* 2008; 41(5): 896-904.
 15. Salari R, Karazhiyan H, Mortazavi SA. Study the Effect of Different Packaging Films on Physiochemical Properties of Different Iranian Dates During Storage. *American-Eurasian J Agric & Environ Sci* 2008; 3(3): 485-491. [in Persian].
 16. Parvaneh V. Qaulity control and the chemical analysis of foods. Tehran Univercity Publication 2007. (in Persian).
 17. Fengxia S, Zhanming ZH. Determination of oil color by image analysis. *Journal American Oil Chemistry Socceity* 2001; 78: 749-752.
 18. Ahmadi M, Davarynejad GH, Azizi D, Sedaghat N, Tehranifar A. Effect of modified atmosphere packaging on the quality and increase the shelf life of two varieties of cherries. *Horticultural Sciences (Sciences Agricultural Industries)* 2008; 22(2): 155-166. [in Persian].
 19. Garcia JC, Valdivia CBP, Martinez YR, Hennandaz MS. Acidity changes and pH-buffering capacity of nopalitos. *Postharvest Biol Tec* 2004; 32:169-174.

The Effect of Carbon Dioxide Concentration on the Quality and Shelf Life of Modified Atmosphere Packaged Barhi Dates Fruit

Mohammadpour I¹, Tajeddin B^{2*}

1-Academic Member, Agricultural Engineering Research Department, Agricultural and Natural Resources Research, Hormozgan Center, Hormozgan, Iran

2- *Corresponding author: Agricultural Engineering Research Institute, Agricultural Research, Education and Extension Organization, Karaj, Iran. Email: behjat.tajeddin@yahoo.com

Received 6 Feb, 2016

Accepted 10 Jun, 2016

Background and Objectives: Dates fruit, Barhi variety, is one of Iran's valuable products, but has not found its rightful place in the national and international markets yet. In order to increase its shelf life and quality protection at Dombaz stage during marketing, this research was performed.

Materials and Methods: Dates fruit were packaged under modified atmosphere (active modification) with two concentrations of gases (5% O₂ +10% CO₂ +85% N₂), (5% O₂+20%CO₂ +75% N₂), and control (passive modification packaging). Five layers of polyethylene bags with 80 micron thickness were used for packaging. The packages were then placed in the cold storage at 0 to -3 °C and 75-80% humidity. After 30, 60 and 90 days, the most important factors of samples such as color changes, invert sugar and total sugar, soluble solids, acidity, pH, conversion percent to Rotab, and weight loss were studied. The data were then analyzed with a factorial experiment in a completely randomized design by SAS software and the means comparisons were done through a Duncan's test (p<0.05).

Results: Packaged fruits in the active modification by 10% and 20% CO₂ had the lowest weight loss than the control. Invert sugar and total sugar increased in the control during the storage time. The quality changes were not significant in the active MAP treatments with 10% and 20% CO₂ over the storage time.

Conclusions: The conversion of dates fruit into Rotab had a decreasing trend in the treatments with 10% and 20% CO₂, and storage at low temperature. They showed the minimum quality changes. The clearest brown color was observed in the MAP treatment activated with 20% CO₂.

Keywords: Modified atmosphere packaging, Quality of Barhi date fruits, Shelf life